

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018 (K 5/2018 vp): Asia on saapunut työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttila, Lapsiasiavaltuutetun toimisto
- palveluesimies Jukka Nilivaara, Pohjois-Pohjanmaan TE-toimisto
- professori, johtaja Jouni Välijärvi, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- tutkimuspäällikkö Minna Salmi, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- johtava asiantuntija Salla Toppinen-Tanner, Työterveyslaitos
- tutkimuspäällikkö Antti Kauhanen, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA
- tutkija Krista Riukula, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA
- professori Anna Rönkä (Jyväskylän yliopisto), Lapsuudentutkimuksen seura ry
- yliopistotutkija Eija Sévon (Jyväskylän yliopisto), Lapsuudentutkimuksen seura ry
- erikoistutkija Sanna Aaltonen, Nuorisotutkimusseura ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Palkansaajien tutkimuslaitos
- VTT, tutkijatohtori Elina Pekkarinen, Nuorisotutkimusseura ry

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Valiokunnan käsiteltävänä on ensimmäinen lapsiasiavaltuutetun eduskunnalle nelivuositain annettava kertomus. Kertomuksen tavoitteena on luoda eduskunnalle edellytyksiä kansallisen lapsipolitiikan rakentamiselle. Siinä toivotaan eduskunnan linjausta kansallisen lapsipolitiikan strategian valmistelusta sekä kansallisen lapsipolitiikan tavoitteiden määrittelyä. Lapsiasiavaltuutet-

Valiokunnan lausunto TyVL 3/2018 vp

tu peräänkuuluttaa konkreettisten mittareiden luomista sekä niiden säännöllistä seuraamista, jotta lasten hyvinvointia koskeva tieto on nopeasti tulkittavissa.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta käsittelee lapsiasiavaltuutetun kertomusta oman toimialansa osalta tarkastelemalla sitä tasa-arvon sekä työelämän ja perheen yhteensovittamisen näkökulmasta.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että kertomus painottuu varhaislapsuuteen, minkä seurauksena nuoret jäävät sivuosaan. Nuorten arkeen ja palveluihin ei kertomuksessa juuri oteta kantaa, vaikka nuorisoi-ka on kriittinen nivelvaihe ihmisen elämässä. Monet nuoret kohtaavat itseenäistyessään lukuisia vaikeuksia, ja nuorten toimeentulovaikeudet ja asunnottomuus ovat viimeaikaisten tilastojen valossa yleistyneet. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten tilanne on erityisen heikko. Valiokunta pitää tärkeänä, että nuoret pidetään mukana laadittaessa lapsi- ja nuorisopolitiittista strategiaa ja mittareita sen seuraamiseksi.

Työn ja perheen yhteensovittaminen

Lasten kyky oppia ja luoda itselleen hyvän elämän perusta riippuvat vanhempien ja muiden aikuisten elämän ehdoista. Hyvä ja tasapainoinen lapsuus syntyy, kun vanhemmilla on riittävä toimeentulo, aikaa ja mahdollisuus olla lasten kanssa ja lapselle on turvattu hyvätasoinen päivähoito ja koulu sekä turvallinen hoito kotona.

Työn ja perheen yhteensovittaminen onnistuu saadun selvityksen mukaan Suomessa keskimäärin hyvin. Suomalaisilla työpaikoilla hyödynnetään paljon työaikajoustoja, kuten liukumia, osaaikatyötä ja etätyötä. Työaikaan liittyvät joustot sekä vaikutusmahdollisuus omaan työhön ja työkäikoihin vaikuttavat työn ja perheen yhteensovittamiseen konkreettisesti, ja ne ovat keskeisiä ratkaisuja yhteensovittamisen helpottamiseksi työpaikoilla.

Valiokunta huomauttaa, että työajan joustoihin, kuten lisääntyneeseen etätyöhön, liittyy myös riskejä. Joustojen myötä työajan ja vapaa-ajan rajat saattavat hämärtyä, mistä yhtenä esimerkkinä on lisääntyvä korvauksettomien ylitöiden tekeminen kotona iltaisin ja viikonloppuisin. Kotona työskentely vapaa-ajalla saattaa vähentää perheen yhteistä aikaa tai lisätä työn ja perheen välisiä jännitteitä.

Valiokunta huomauttaa lisäksi, että mahdollisuudet työn ja perheen yhteensovittamiseen vaihtelevat merkittävästi toimialan ja ammattiaseman mukaan. Saadun selvityksen mukaan työn ja perheen yhteensovittaminen on ongelmallista erityisesti vuorotyötä tai muuta epätyypillistä työaikaa noudattaville työntekijäammateissa toimiville, määräaikaissa työsuhteissa työskenteleville sekä pitkiä työpäiviä tekeville asiantuntijatehtävissä toimiville henkilöille. Näiden ryhmien osuus suomalaisessa työelämässä on merkittävä, ja se on kasvanut viime vuosina.

Epätyypillisen työn ja lastenhoidon yhdistämisen ongelma koskettaa erityisesti äitejä. Pienten lasten äidit ovat usein määräaikaissa työsuhteessa, ja työsuhteiden välillä on taukoja. Myös osaaikatyö on ennen kaikkea äitien työaikamuoto. Ongelmia työn ja perheen yhteensovittamisessa saattaa olla myös perheissä, joissa vanhempien ansiotyö ei rakennu säännöllisestä kokoaikapäi-

Valiokunnan lausunto TyVL 3/2018 vp

vätyöstä, vaan ansio saadaan ns. epätyypillisistä työsuhteista tai ilman työsuhdetta tehdystä työstä, esimerkiksi itsensä työllistämisellä, ammatinharjoittamisella tai muuten yrittäjänä.

Taloudellisen kasvun edellyttämä jousto työmarkkinoilla ei aina sovi hyvin yhteen perheiden ja lasten hyvinvoinnista huolehtimisen kanssa. Valiokunta tähdentää, että työn ja perheen yhteensovittamisen helpottamiseksi työaikasäännöksiä ja toimenpiteitä erilaisten joustavien työaikatarkaisujen ottamiseksi käyttöön tulee kehittää kaikenlaisessa työssä, mukaan lukien epätyypilliset työajat ja työsuhteet. Valiokunta korostaa isien ja äitien yhtäläistä oikeutta perheeseen ja katsoo, että työpaikoilla tulee edistää isien perhevapaiden käyttöä.

Subjekttiivinen oikeus päivähoidon on nykyisin rajoitettu 20 tuntiin viikossa, joten varhaiskasvatus ja päivähoidon-oikeus eivät kata kaikkien osa-aikatyötä tai epätyypillistä työtä tekevien vanhempien lasten hoitotarvetta. Myös työttömien vanhempien työnhaku ja nopea työpaikan vastaanottaminen saattavat vaikeutua, jos lapsi saa olla päivähoidossa vain 20 tuntia viikossa. Valiokunta pitää tärkeänä, että varhaiskasvatus järjestetään kokoaikaisena, jos se on tarpeen lapsen kehityksen tai perheen olosuhteiden vuoksi taikka se on muutoin lapsen edun mukaista. Valiokunta korostaa, että subjektiivinen varhaiskasvatus- ja päivähoidon-oikeus on merkittävä perhepoliittinen, työvoimapoliittinen ja tasa-arvopoliittinen väline. Valiokunta tähdentää, että epätyypillisillä työmarkkinoilla on oleellista, että laadukkaaseen päivähoidon pääsee riittävän nopeasti. Valiokunta esittää, että päivähoitopaikan saamisen viiveet selvitetään.

Valiokunta korostaa, että työn ja perheen onnistunut yhteensovittaminen on kriittinen menestystekijä sekä työpaikalle että työntekijälle. Työelämän laadulla voidaan mahdollisesti vaikuttaa myös syntyvyyteen. Työelämän epävarmuus ja epätietoisuus työsuhteen jatkumisesta sekä siirtyminen 24/7-talouteen huolettavat nuoria aikuisia ja saattavat vaikuttaa myös heidän aikeisiinsa hankkia lapsia.

Tasa-arvo ja työn ja perheen yhteensovittaminen

Perhevapaiden ja kotihoidon tuen käytön jakaminen vanhempien kesken on Suomessa hyvin epäsuhtaista. Lähes kaikissa perheissä, joissa kotihoidon tukea käytetään, äiti on se, joka jää kotiin hoitamaan lapsia. Hoivan epätasainen jakautuminen miesten ja naisten kesken ylläpitää työelämän epätasa-arvoa ja työpaikkojen sitä tukevia asenteita.

Isällä on mahdollisuus yhdeksän viikon isyysvapaaseen. Pitkän isyysvapaan käyttö on lisääntynyt, mutta käytössä on merkittäviä vanhempien sosioekonomisen aseman mukaisia eroja. Eniten isyysvapaata käyttävät korkeakoulutetut, hyvätuloiset, hyvässä ammattiasemassa olevat isät ja isät, joiden puolisoilla on korkeakoulututkinto ja hyvä ammattiasema. Hyvässä asemassa olevien perheiden lapsilla on siis paremmat mahdollisuudet kuin muilla saada isän hoivaa ja rakentaa suhdetta isään jo varhain.

Valiokunta katsoo, että hoivavastuun tasaisemmassa jakautumisessa olennaisessa osassa ovat perhevapaat ja niiden kehittäminen. Tärkeätä on, että isät lisäävät osuuttaan perhevapaiden käytöstä. Lasten kannalta kyse on lasten yhdenvertaisesta mahdollisuudesta isän hoivaan ja isäsuhteen kehittymiseen ja lapsen myöhempään kehittymiseen pienestä pitäen.

Valiokunnan lausunto TyVL 3/2018 vp

Kaikille yhteisten universaalipalvelujen tarjoaminen

Hyvinvointivaltion universaalien, kaikille yhteisten palvelujen, kuten varhaiskasvatuksen ja koulun, perhevapaiden ja perhepoliittisten etuuksien ja tasokkaan terveydenhoidon ylläpito ja kehittäminen antavat lapsille tasa-arvoisia mahdollisuuksia turvalliseen arkeen sosioekonomisista lähtökohdista riippumatta. Tasa-arvoon pyritään toisaalta myös kohdistamalla erityisiä palveluita ja tukitoimia niille, jotka kohtaavat erilaisia sosiaalisia riskejä ja uhkia.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan erityisistä kriisipalveluista, kuten lastensuojelusta, on joissakin kunnissa muodostunut paikka, jonne siirtyy sellaisiakin palvelun tarvitsijoita, jotka eivät ole erityisen palvelun tarpeessa, mutta joiden auttamiseen kunnan muilla palveluilla ei ole resursseja tai välineitä. Tällaista avuntarvetta on voinut olla esimerkiksi perheen vuorohoidon tarve.

Valiokunta katsoo, että osa nykyisin vain erityistilanteissa käytettäviksi tarkoitettuja palveluja, kuten esimerkiksi vuorohoito, on tarpeen mukauttaa muuttuneen työelämän mukaisiksi ja saattaa kaikille yhteiseksi universaaliksi palveluksi ja madaltaa siten myös kynnystä niiden käyttöön. Valiokunta pitää lasten yhdenvertaisen kohtelun kannalta tärkeänä, että varhaiskasvatusta tarjotaan myös ilta- ja vuorohoidossa.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 20.4.2018

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tarja Filatov sd
varapuheenjohtaja Heli Järvinen vihr
jäsen Reijo Hongisto sin
jäsen Niilo Keränen kesk
jäsen Anna Kontula vas
jäsen Jaana Laitinen-Pesola kok
jäsen Rami Lehto ps
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Veronica Rehn-Kivi r
jäsen Eero Suutari kok (osittain)
jäsen Martti Talja kesk
jäsen Matti Torvinen sin (osittain)
jäsen Juhana Vartiainen kok
jäsen Eerikki Viljanen kesk

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marjaana Kinnunen